

VEGYESEK.

Komáromi vámpör a XIV. században.¹⁾ Komárom város- piacz és hidvámja sz. István király adományából a bakonybéli apátság birtokát tette.²⁾ Az alább tárgyalandó pörben sokszoros hivatkozás történik ezen adománylevélre. Hogy az ezen vámokból befolyó jövedelem tényleg sz. István és utóbb megerősítőleg sz. László adományából tartozott Bakonybél jövedelmei közé, világossá válik előttünk 1286-ban, akkor ugyanis IV. László király felszólítja Lodomér esztergomi érseket, hogy, mivel a bakonybéli apát felmutatta előtte a nevezett szent királyok okleveleit, melyek szerint a komáromi piacz- és vámjövedelem fele³⁾ része őt illeti, tehát Komáromi Pált és Miklóst, ha másképpen nem engednek, egyházi büntetéssel is tiltsa el a nevezett jövedelmek lefoglalásától.⁴⁾

Ez a vámjövedelem a piacson úzött vásárból és a Vág folyón átvezető hajózásból folyt be az apátságnak.⁵⁾

Komáromi Pál mester (magister Paulus de Kamaron) Komárom vára különben még egyéb galibát is okozott. Ő ugyanis 1305-ben⁶⁾ a tőle épített és sz. Mária tiszteletére szentelt komáromi dominikánus zárdának

1) Töredék a szerzőnek „A bakonybéli apátság története“ cz. munkában levő művének I. kötetéből.

2) A megtámadott hitelű 1037-i okl.-ben ez van: Que autem dotem contuli (m. s. Mamisii) propriis volui vocabulis exprimere, videlicet tributa . . . de portu et fori in Comarin. IV. Béla és Károly Róbert átiratában a pannonhalmi rendi levéltárban. C. 14. A. — Fejér VII, 3. 462.

3) Tiszt. munkatársunk itt téved, mert a piacz- és vámjövedelemnek nem a fele, hanem ennél több, t. i. két része illette az apátságot. Az idézett oklevél is ezt mondja, de ez következik a dolog történetéből is. A XI—XIII. században ugyanis minden vármegyge mindenféle jövedelméből két rész mindig a királyt, egy rész pedig a megye ispánját illette. Szent István király tehát itt a maga két részét adományozta oda a bakonybéli apátságnak. A harmadik rész tehát természetesen továbbra is Komárom várához tartozó maradt és ezt, — mint alább látni fogjuk — mindig az húzta, aki a komáromi várat bírta, akár mint főispán, akár mint magán földesúr.

Tagányi K.

4) Eredetije a pannonhalmi rendi levéltárban, C. 55, L. Wenzel, IV, 284. l.

5) Érdekes, hogy a hosszú pörösködésben nem említik. 1373-ban olvassuk: tributum dicti fori iuxta et super fluvium Vag . . . Pannonhalmi r. Itár C. 49, Os.

6) Gyulai Rudolf, csak 1316-tól (Anjoukori Okmt. I, 399. l.) tudja említeni. Magyar Sion, 1897, 275. l.

adta a Vágon és Dunán Esztergomba, illetve Budára, tehát nem Komáromba. szállított halak után járó jövedelmet, lettenek legyen ezek a halak akár a hajókban, akár a melléjük kötött ugynevezett bárkában, úgy a rendes vásár nap (kedd) alkalmával, mint egyéb napokon. Egy-egy ilyen bárkától 12 denárt és 2 halat szoktak adni. Föntartotta azonban magának és Komárom vára szükségletére: a vizák után befolyó jövedelmet és mindazon nagyobb halak után járó, a melyeket kocsin szoktak szállítani és azt, a melyet a halkereskedéssel besózással foglalkozó németek, a kiket magyarul tömlető-söknek hívtak, szoktak fizetni.¹⁾

Ebből az adományozásból utóbb hosszas pör támadt.²⁾ Kezdetben nyílt, mert Leo béli apát 1316-ban tiltakozott Pál mester adománya miatt, ki a III. Endre halálát követő zavarokban tett foglalásával formált ily adományjogot, míg előbb maguknak a komáromiaknak vallomása szerint minden ilyes jog a bakonybéli apaté volt³⁾ csak esőndben mozog a vizály. Utóbb azonban, mikor Dancs lesz a komáromi főispán és Komárom vára, kitör a vizály, mely kettős irányban, magával Dancs ispánnal és családjával, majd a dominikánusokkal szemben is hosszú pörre vezetett. A kezdet a czivódásra Dancs ispántól indult ki, a ki miatt 1341. nov. 5-én Miklós béli apát, a komáromi és győri nemességnek Győr mellett tartott gyűlésén Drugeth Vilmos nádor előtt tiltakozni kénytelen, hogy az ő birtokát tevő komáromi hid- és piacsvámot lefoglalta.

Elég huzva-halogatva ment az ügy,⁴⁾ mert csak a következő második év, 1343. május közepén tudtak annyira jutni, hogy megtörténik a döntés, mely alkalommal Miklós apát, IV. Béla átiratában sz. Istvánnak adománylevelét mutatta föl, melyben megvult, hogy a komáromi hid- és piacsvám a béli apátságé. Igen ám, de Dancs mester, a komáromi főispán erre Károly Róbert királynak adománylevelét mutatta föl, melyben ez Árvavára és vidékéért cserében Csáktornyát és Sztrigót adományozta neki,

¹⁾ E nagyérdekű rendelkezéseknek eredeti szövege ez: „tributum piscium in toto, super aqua *Wagh* et *Danubii*, versus *Stirigonium* vel *Budam* descendendum, sive intra naves, sive juxta eas in fiscellis seu instrumentis, quod proprie *barcas* vocarunt, tam die fori, quam aliis diebus aut horis, quocumque portarentur, a quibus singuli *duodecium* denarii a primis temporibus exigi et dari consuevissent pro tributo et singuli *duo* pisces et etiam de aliis piscibus, a quibus minus recipi debere, dedisset, donasset et contulisset . . . . preter *usones* aut pisces, qui ponerentur ad currum et in curru transferrentur et etiam preter *pisciferos Teutonicos*, qui *Temletesek* appellarentur, pisces ementes et salsantes, quorum tributa pro ipso et pro usu ac *sustentatione castris sui* et suorum reseruasset et pariter retinuisset, sicut alia tributa sua altiora et majora“ stb.

²⁾ Magukkal a dominikánusokkal is, de lefolyását nem ismerjük.

³⁾ Eredetije a pannonhalmi rendi ltárban C. 55, B. Az oklevélben levő 1306-os dátum íráshiba lesz 1316 helyett. — Közli Anjoukori Okmt. I, 399. l.

⁴⁾ 1342. jan. 8-ára már a „peremptorie responsionis“ határnapját tüzték ki, de ezután is ismételt elhalasztások történtek.

majd meg, mikor ezeket Dancs mester visszaadta, Komárom várát adta neki a király a hozzátartozó földekekkel, vámokkal, mindennemű jövedelmekkel együtt, de „salvo iure alieno“, vagyis mások jogának épségben tartásával. Miklós apát mindjárt belé is kapaszkodott e záradékba s azzal erősködött, hogy a király nem mások, hanem csak a maga jogait engedte át ama cserében, míg másokét épségben hagyni rendelte.

A bíróság hasonlóan erre az álláspontra helyezkedett s a piac- és hidvámjövedelemnek szent István adományából a bakonybéli apátságot illető két részét Miklós apátnak ítélte.¹⁾

A továbbiakban a felek privát egyezségére volt hagyva, miképpen egyeznek meg a jövedelemre. Ezt 1343. nov. 25.-én a pannonhalmi konvent előtt végezték el. Mivel, úgy mondta az apát, neki bajos volna a hajózássra új hajókat szereznie, azért a jövőben Dancs mester gondoskodik hajókról és javításukról, a jövedelmeket pedig embereik közösen kezeljék s azután megosztják. Saját szükségletére mind a két fél szabadon használhatja a hajókat, de úgy, hogy azt messzire ne vihessék, hogy az időközben átkelni készülőknek sokat kelljen várniok, nehogy így a vámjövedelemben is csökkenés álljon be.²⁾

Dancs mesterrel, úgy látszik nem is volt többé baj, de lett a fiával. Erre vall a zalavári konventnek 1346-i jelentése, melyben tudatja, hogy Gyimolthi Bálint királyi emberrel Gábrriel szerzetes-paptársukat kiküldvén, ezek jún. 11.-én Ó-Komáromnál Miklóst, Dancs mester fiát, júl. 1-ére a nádor elé idézték.³⁾

Hogy végződött az ügy, a rendelkezésünkre álló okiratok nem világítják meg. Hogy azonban a két fél tulságos békekességben a jövőben sem volt, azt az előzményeken kívül föl engedi tételeznünk az a körülmény, hogy Miklós apát pár évvel utóbb jobbnak látta a vámokat bérbe adni. 1319. márcz. 29.-én Miklós esztergomi prépost és királyi kancellár előtt Dancs fia Miklóssal olyan szerződésre lép, hogy a komáromi vámból befolyó mindennemű jövedelmét átengedi Miklós mesternek egy évre 8 bécsi márkáért, márkáját 10 pensával számítva és egy jó vizért márcz. 22.-től kezdve, mely összegnek a felét Miklós mester már megadta, a másik rész felét júl. 1.-én, a hátramaradó két márkát és vizát pedig Mindenszentek nyolczadján tartozzék megfizetni. Ha pedig mindezt elmulasztaná akár-melyik terminuson, akkor kétannyit tartozzék fizetni.⁴⁾

¹⁾ Eredetije a pannonh. r. ltárban C. 55, F. Érdekes záradéka nélkül közli Anjouk. Okm. IV, 338. l. A záradék szerint nem lévén ott a nádor nagy pecsétje, a kicsiny nyelv erősíti meg s majd, ha elviszik, „megjavítja“ a nagygyal. Ekkor rajzolták volna, úgy látszik, belé az initialis N-t is, melynek most csak a helye van meg.

²⁾ Hártára irt eredetije a pannonhalmi konvent pecsétjének gyér maradványával a pannonhalmi r. ltárban, C. 55, E.

³⁾ Papirra irt eredetije, hátán S. Conventus Sti Adriani De Zala, a pannonhalmi r. ltárban, C. 55, G.

⁴⁾ Hártára irt eredetije töredékes pecséttel a hátán a pannonh. r. ltárban C. 55, H.

Időközben azonban a csak felületes megoldást nyert pörlekedés, mely a domikánusokkal szemben már egyszer felmerült, újra és erősebben felszínre került.

1366. okt. 6-án Pál apát Bebek István országbíró előtt panaszt tett, ¹⁾ hogy őt László, a Domonkos-rend komáromi perjele, a piaczvám jövedelmének élvezésében megakadályozza. Ő már febr. 23.-án felszólította a perjelt és a domonkosokat. Kisécsi Domonkos, a király embere s Miklós pap a pannonhalmi konvent megbizottjával, adják okát, micsoda joguk van a foglaláshoz, de akkor semmit sem feleltek, tehát szóljanak itt. János dominikánus szerzetes erre azt felelte, hogy nekik vannak ugyan jogukat erősen megbizonyító okleveleik, de ezeket most nem terjesztheti elő, hanem újabb terminust kér. Az országbíró erre a következő év január 13-át tűzte Visegrádon a pör végső eldöntésére.

A bakonybéli apát is személyesen jelent meg s László perjel is. Pál apát Károly Róbertnek és IV. Bélának sz. István adományát átíró privilegialisával s Drugeth Vilmos főntebb tárgyaló 1343-i ítéletével lépett a küzdelembe, kinek ellenében László perjel három iratot állított szembe. Az egyik Komáromi Pál mesternek már említett 1305-i adománylevele, a másik Dancs mesteré (magistri Donch comitis de Zolyo) 1332. jún. 24.-éről kelezve, melynek tartalmát (ugy látszik nem lehetett fontos, mert az ítéletével nem igen reflectál rá²⁾) nem ismerjük, a harmadik pedig Nagy Lajos királynak Budán 1347. febr. 1.-én kiállított okirata, melylyel Komáromi Pál mester adománylevelét szóról-szóra átírja s megerősíti.

A bíróság Pál apát bizonyítékaiból teljesen bizonyosnak látván, hogy a hid- és piaczvám két része az övé, míg László perjel irataiból csak az következik, hogy a Vágon és Dunán lefelé, Esztergomnak, Budának szállított halakra eső vám a dominicanus kolostoré, hid- vagy piaczvámról pedig szó sincs bennök, tehát ezen jövedelmeknek az apátságot illető részeit is a maguk egészében Pál apátnak ítéli, ³⁾ ki azután márcz. 16.-án, egy keddi vásárnapon jogaiba ünnepélyesen be is vezettette magát. ⁴⁾

Mialatt a Visegrádon 1367. jan. 27.-én meghozott ítélettel az egyik pör befejezést nyer, azalatt már másik támad Dancs mester örököseivel családjával.

1) Papirra irt eredetije, hátán kerek pecsét csekély maradványával u. o. signaturája C. 49. N. A pör kezdetben Kont Miklós nádor előtt folyt, ki előtt 1366. aug. 1-én kellett volna László priornak megjelenni, de nem jött, míg Pál apát 25 napig állt törvényben ellenében a nádor előtt. Pannonhalmi r. lt. Signaturája C, 55, Au. Természetes, hogy nem jelentek meg, mert még szept.-ben is azt írják róluk: Prior et conventus . . . ord. s. Dominici . . . tam speciali . . . die . . . fori. . quam per totam septimanam tributum de piscibus . . . vendi consuetis recipere et tenerent. L. az alábbi, Donchokkal való pörnél idézett 1306. szept.-i oklevelet.

2) Csak egy helyen említi „ex continentis litterarum magistrorum Petri et Donch“, mi arra vall, hogy Donch mester is megerősítette vagy átírta ezt az adománylevelet.

3) Az érdekes oklevél a pannonhalmi levéltárban C. 55. Oo. jelzet alatt van meg.

4) Szakadozott eredetije a pannonhalmi rendi ltárban. Signaturája C. 60, X.

Dancs mesterrel Miklós apát, mint szó volt róla, 1343-ban szerződéses viszonyba lépett, melyet 1349-ben fiával, Miklóssal is jónak látott megtenni.

Utóbb azonban, nem tudni miért, jobbnak látta a bérletet nem hagyni meg a családnál, mert Miklós fiának, Péternek már nem adja többé bérbe jövedelmeit. Ám ez Pétert fölboszantotta és, mint a kiküldött királyi ember Zirczy Loránt és a pannonhalmi convent embere, András alsóki (a mai Gy.-Szent-Márton) plébános 1366. júl. 2.-án jelentik, azzal felelt, hogy a piacra jövő k e r e s k e d ő k e t jogtalan és szokatlan fizetségekkel zaklatta,¹⁾ a mivel persze, a béli apát kárára, a komáromi piac látogatásától elzavarta őket. Augusztusban meg már új panasz jutott ellene a király fülébe. Azt tette, hogy a béli apátnak csakis abban az időben engedett vámot szedni, míg a kereskedők áruikat a piacra vitték, illetve onnan elszállították, a nap többi részén át pedig magának szedte a vámot (in descensibus et hospitiiis forizantium) a vásárosok szállásain. Azt is híresztelték róla, hogy a h a l v á s á r t e r e t az ő hatalmában levő helyre készül áttenni s a vásár napját is meg akarja változtatni; de ha akarta is, meg nem tette; legalább a vizsgálat ez utóbbi vádakát nem találta valóknak.²⁾

De az előbbi is elég baj volt az apátnak arra, hogy Pétert az országbíró előtt pörbe fogja. Azonban a bírácnak, az ország báróinak, úgy látszik, fontosabb volt az otthon, birtokaikon folyó munka, mint az ítélkezés, mert egymásután három új terminust kellett Bebek István országbírónak kitűznie. Már augusztus elsejére is másodszor voltak megidézve a felek,³⁾ de az urak meg nem jelenvén, ismét október 6.-át tüzi ki,⁴⁾ végre pedig a következő év január 13.-ára teszi a tárgyalást.⁵⁾ Azonban Péter még ezzel sem érte be, mert ő meg erre a negyedik terminusra sem jelent meg.

A következő, 1368. évben újabb vizsgálat alá kerül az ügy s ekkor már nemcsak Pétert, hanem édes anyját, Miklósnak meghagyatott özvegyét is, mint szokták mondani, pörbe fogják. Az volt ellenök a panasz, hogy febr. 2.-ától kezdve teljesen lefoglalták a jövedelmeket. Persze, hogy elég könnyen megtehették, mert ekkor az ő, bizonyos Péter nevű j o b b á g y u k bérelte az apáttól, ezt azután teljesen megakadályozhatták a jövedelem beszedésében. Ugy mondták, hogy azt akarták volna ezek elérni, hogy az apát ne adja bérbe a vámjövedelmeket, hanem a maga emberével szedesse be. Pedig ha ebbe az apát belémenne, így jelentí Fenyőfői Lukács fia János, a király embere és Tamás mesterdeák, a pannonhalmi convent embere, akkor többbe kerülne neki a vámos tartása, mint a mennyit az egész jövedelem ér.

Bizonyára arra számítottak, hogy az apát megunja az örökös huza-

1) Papirra irt eredetije u. o. Signaturája C. 55, Bb.

2) U. o. Signaturája C. 52, Cc.

3) U. o. Signaturája C. 55, Dd. Első idézésnap máj. 8.

4) U. o. C. 50, H.

5) U. o. C. 55, Cc.

vonát s nekik adja a bérletet. Egyelőre azonban számításuk nem vált be, mert az apát az említett kiküldöttek útján, kik Ó-Komáromnál találkoztak az özvegygyel és Péterrel, máj. 1.-ére törvénybe idéztette őket.¹⁾

Az országbiró előtt azonban csak Pál apát, a vádló jelent meg, ki 30 napig várakozott, hogy ellenfelei jöjjenek.²⁾ Végre maga Nagy Lajos király adott ki Visegrádon, jún. 8.-án rendeletet, hogy az említetteket a pannonhalmi convent elébe idézze. Ez Fenyőfői Jánossal s Jakab nyalkai plébánossal júl. 18.-án eleget is tett a parancsnak s aug. 1.-re megidézte a feleket.³⁾

Mire azonban tárgyalás alá kerülhetett volna a soká huzott-halasztott pör, akkorra a felek már egymás közt megegyezésre jutottak. Midőn 1368. aug. 26.-án Bebek István országbiró előtt Pál apát és a vádlottak képviselője, a bōsi Gergely diák megjelentek, az egyezséglevél kiállítására volt a föladat.

Miklós özvegye és fia Péter lemondottak minden képzelt igényökről s a komáromi alispán és szolgabírák előtt szept. 29.-én fizetendő 4 súlyos márkáért bérbevették az apát vám-jövedelmeit. A mult azonban óvatossá tette az apátot, mert a szerződésben azt is fölvetette, hogy, ha az év leforgása után jobbnak látná, hogy mással szerződjk, ezt szabadon megtehesse, viszont az említettek ne okvetetlenkedjenek, hanem szabadon és minden nehézség nélkül bocsássák vissza a bérelt jövedelmet.⁴⁾

Sörös Pongrácz.

Magyar réz elkobzása a Keleti-tengeren 1511-ben. A *Hanse-Recesse* nemrég megjelent kötetében (3. Abth. 6. Band 1899) van egy-két levél, mely bennünket is érdekel. A *lübeckiek* az 1511-diki dán háború idején elfogtak volt egy *hollandi* hajót, melyben egyéb rakományon kívül *magyar réz* is volt, *Fugger* Jakabnak és *Thurzó* Györgynek tulajdona mely a magyar *bánjavárosokból Danzigon* át *Hollandia* felé volt útban.

A danzigiak ez erőszakoskodás ellen óvást tettek, a *lengyel király* szintén szót emelt *Thurzó* György érdekében, ez utóbbi pedig és sógora, *Fugger* Jakab *Miksa császárhoz* fordultak pártfogásért, ki keményen reá parancsolt a *lübeckiekre*, hogy az erőszakkal elvett rezet és egyéb jószágot jogszerű tulajdonosaiknak visszaszolgáltassák, mert ellenkező esetben ő (a császár) a birodalmában bárhol található *lübecki* illetőségű egyéneket elfogatja és vagyonukat elkoboztatja.

A jelen gyűjteményben nincs több irat, mely az ügy további fejlődésére világot vetne, de a kiadó *Dietrich Schäfer* véleménye szerint, a *lübeckiek* valószínűleg meghunyászkodtak és visszaszolgáltatták a rezet

1) Papirra irt eredetije, hátán a pannonhalmi convent ép pecsétjével a pannonhalmi r. ltárban. Signaturája C. 51, Sa.

2) Eredetije u. o. C. 55, Kk.

3) Eredetije u. o. C. 55, Nn.

4) Papirra irt eredetije u. o. Hátán csak a pecsét benyomata s csekély maradványa látható. Signaturája C. 50, C.